वायमलंकारश्चिरंतनोक्तालंकारेभ्यः । शुक्तिकायां रजतधिया पतति पुरुषे शुक्तिकेयं न रजतमिति कस्यचिदुक्तिर्नायमलंकारो वैचित्र्याभावात् ।

भवेत्संभावनोत्प्रेक्षा[1] प्रकृतस्य परात्मना ।
वाच्या प्रतीयमाना सा प्रथमं द्विविधा मता ॥ ४० ॥
वाच्येवादिप्रयोगे स्यादप्रयोगे परा पुनः ।
जातिर्गुणः क्रिया द्रव्यं यदुत्प्रेक्ष्यं द्वयोरपि ॥ ४१ ॥
तदष्टधापि प्रत्येकं भावाभावाभिमानतः ।
गुणक्रियास्वरूपत्वान्निमित्तस्य पुनश्च ताः ॥ ४२ ॥
द्वात्रिंशद्विधतां[2] यान्ति—

वक्षितायामिति लिङ्गव्यत्ययेनान्वयः । **चाट्वादिरूपेण** चाट्वादिप्रकारेण । **मुखस्य** मुखादेः, **कमलत्वेन** कमलत्वादिना, **अनिर्धारणात्** अनारोपात्, प्रत्युत भिन्नत्वेन निर्णयात् । **पतति** रजतार्थं वर्तमाने । तथा च वस्तुतत्त्वमेव नालंकारत्वप्रयोजकमपि तु वैचित्र्याधायकत्वमेवेति भावः ॥ उत्प्रेक्षालंकारमाह—**भवेदिति** । संभावना उत्कटैककोटिकः संशयः । **प्रकृतस्य** उपमेयस्य । **परात्मना** उपमानरूपेण । तादात्म्यसंबन्धलाभायात्मपदोपन्यासः । प्रकारत्वं तृतीयार्थः, तथा च तादात्म्यसंसर्गकोपमानप्रकारकोपमेयविशेष्यकोत्कटैककोटिकः संशयः उत्प्रेक्षेत्यर्थः । संदेहालंकारवारणाय उत्कटैककोटिक इति । रूपकभ्रान्तिमदतिशयोक्तीनां निश्चयरूपत्वात्संशयपदेन वारणम् । उपमानं च क्वचित्संभवि क्वचित्प्रौढोक्तिसिद्धम् । आद्यं यथा—'गुणा गुणानुबन्धित्वात्' इति । अत्र प्रसवपदार्थः संभवत्येव । द्वितीयं यथा—ऊरुरित्यादि । अत्र सुरतेच्छारूपस्मरस्य कनकमयविजयस्तम्भः शशविषाणवदलीकः प्रौढोक्त्यैव सिद्धः । **परा** प्रतीयमाना । सा **द्वयोर्**वाच्यप्रतीयमानयोः । **जातिर्**जातिवाचकपदप्रतिपाद्योऽर्थः । एवं गुणादयोऽपि । **भावेति** । भावाभिमाने जात्यादिरूपभावसंभावनायाम् । अभावाभिमाने जात्यादिप्रतियोगिकाभावसंभावनायाम् । एवं च षोडशप्रकारत्वमुपपन्नम् । **निमित्तस्य** संभावना-

---

1. उत्प्रेक्षेति । उत् ऊर्ध्वं गता प्रेक्षा दृष्टिः प्रतिभा वा यस्यां सोत्प्रेक्षा । वितर्कयतः प्रेक्षा हि प्रायेणोक्तविधा जायत इति ॥

2. द्वात्रिंशदिति । वाच्या प्रतीयमाना चेत्युत्प्रेक्षा द्विविधा । इवादिप्रयोगे वाच्या, तदभावे प्रतीयमाना । तत्र जातिगुणक्रियाद्रव्याणामप्रकृतानामध्यवसेयता चतुर्विधा । तेषां च प्रत्येकं भावाभावाभिमानरूपतया द्वैविध्येनाष्टविधा । भेदाष्टकस्य च प्रत्येकं निमित्तस्य गुणक्रियारूपत्वे षोडश भेदाः । तेषां च प्रत्येकं निमित्तस्य पुनरुपादानानुपानाभ्यां द्वात्रिंशदिति ॥